

תקמד

על גיוס בני הישיבות ומצוות ישוב א"י

ד' שמיני תשל"ג

ל... 183

ראיתי מכתבך למערכת הצופה בכותרת "למה רגשו על שעת אמת", וברצוני להתייחס אליו. אולי בגלל העבר והרקע המשותף שלנו נמצא שפה משותפת בענין הנדון: גיוס בני הישיבות.

מטרת הישיבות הגדולות היא: הבנה דקה בתורה והרגשה דקה ביראת שמים. זוהי הבחינה אשר עליה נאמר "דברי תורה קשה לקנותן ככלי זהב ונוח לאבדן ככלי זכוכית". ואין דקות זו ענין של מותרות, מין עינוג ושעשוע רוחני שאינו הכרחי ללומדי תורה ולפוסקי הלכה. להיפך: אם יש את נפשנו לגדל גאונים, הרי רק זוהי הדרך.

וגישה זו – היא השוללת כל עיסוק צדדי בצד הלימוד בישיבה, אם לימודי חול אם שרות בצבא, כי הרי "נוח לאבדן". נכון, גישה זו שוללת בעצם גם את המושג של "בין הזמנים", אלא שמן ההכרח למי שאימץ את מוחו במשך חדשים רבים – לנוח מעט. אבל צבור בני הישיבות הרגיש בסכנה של "נוח לאבדן" בבין הזמנים, והתארגן מיוזמתו הוא להקים סדרי ישיבה בין הזמנים, עם שיעורים ושיחות מוסריות מדי יום ביומו.

והאמן לי, כי אין כאן שום שאלה של הזדהות ראשי הישיבות עם המדינה בנידון גיוסם של בני הישיבות, כי אם הזדהותם עם מטרת החינוך בישיבות שהתוויתי לעיל. שירות בצ.ה.ל. אפילו רק "בין הזמנים" בהכרח מוריד את רמת הלימודים וההישגים. אין שום ספק כי כל ישיבה שקיים בה הסדר עם הצבא מרגישה בזה.

ויש לנו דוגמא למהלך זה: בגרמניה לפני השואה היה כל מי שהתכוון לרבנות בצד לימודו בסמינר לרבנים עוסק גם בהשכלה גבוהה, כי גם היהדות החרדית התייחסה בחיוב ל"סיכון האהוב" של רכישת השכלה כללית יחד עם

183. חליפת מכתבים עם חבר-ילדות מברלין ומישיבת מונטרה שפנה לדרכים אחרות, ונפגשו באקראי בלווייה אחת.

ההשכלה התורנית. ביטוי קולע זה של פרנץ רוזנצויג משקף בדיוק מצבו של היהודי הגרמני, ובפרט החרדי, כי כל אחד הרגיש היטב בסכנה, ולא מעט התלבט הנוער החרדי בבעיות שצמחו מ"סיכון אהוב" זה. נגיד, כי רובם יצאו בשלום מסבך הבעיות, אבל מחיר גבוה שילמה יהדות גרמניה: גאוני תורה לא יכלו לגדול בתחומה!

המאבק על השכלה כללית לבני הישיבות נמשך ביתר שאת בארצות הברית. הגאון ר' אהרן קוטלר זללה"ה שהקים עולה של תורה באמריקה, לחם בחירוף נפש נגד לימוד בני הישיבות בקולג' ולו לשעות ספורות בשבוע. זה היה נראה, בתנאי החיים האמריקאיים, כאנאכרוניזם – והוא בשלו, כי גדלות בתורה אינה סובלת עיסוק אחר ולו לשעות ספורות, ולו לשבועות בין הזמנים.

אתה טוען כי בצבא ובכיבוש יש מצוה מדאורייתא. במהרה יבנה המקדש, ויוכרז על מצות בנינו, הקמת דלתותיו וכדומה. וגם אז ילחמו ראשי הישיבות בחירוף נפש נגד השתתפות בני הישיבות בבנין, כי "אין מבטלים תינוקות של בית רבן אפילו לבנין המקדש".

כידוע לך, ישנם מלומדי התורה המתגייסים במוקדם או במאוחר לצבא. אבל אותם חמש מאות הנשאים בתוך כותלי הישיבה, הם אלה שאנו מצפים כי יהיו גדולי תורה, שיגיעו לאוקמי גירסא ולאסוקא שמעתא אליבא דהלכתא. לא יבצר למצוא קציני-דת ורבנים צבאים מהרבים המתגייסים סו"ס מבני הישיבות, אבל אם תרצה לחייב את כולם להתגייס, תביא אותנו כאן, בארץ הקודש ובמדינת ישראל, למצב של העדר מוחלט של גדולי תורה! ולחזור למצב האומלל של יהדות גרמניה כאן – היו לא תהיה!

לבסוף, הערה להערתך על מלחמת מצוה וכיבוש א"י. אני מבין שאינך משתמש במושגים אלה כמליצה, אלא כמובנם ההלכתי. ומה נעשה, מרן החזון איש זללה"ה הלך כידוע בשיטת הרמב"ן במצות ישוב א"י, והוא לא פסק גם במלחמת השחרור שהיא בגדר מלחמת מצוה, ואין שום מקום בעולם לחשוד בו ח"ו שהיתה לו דווקא בפסק זה "נגיעה" פוליטית או אחרת כי אם היקף כל הסוגיא עד תומה שהביאו לידי דעתו, שהיא באמת "דעת תורה אובייקטיבית", ואין שום ספק כי כל מי שלא הגיע לגדלותו בתורה ולדבקתו העילאית בבוראו הוא החשוד שאיננו אובייקטיבי בענין זה.

ועוד הערה: מנין לך כי בני הישיבות שאינם מתגייסים לצבא "מנצלים את זיקתם לתורה להפקת יתרונות חומריים"? הערה זו אינה אובייקטיבית ואינה מוצדקת כל עיקר!

הנני כותב אליך "בלי כעס וקנאות"¹⁸⁴, ואקווה כי כך גם תקרא את מכתבי, אחרי הפסקה של קרוב לארבעים שנה.

בברכה

שלמה וולבה

תקמה

המשך

ל... שלום רב!

"העזתי" לפנות אליך; בשנים האחרונות הגבתי על חוות-דעות שונות בעניני תורה בעיתונים וירחונים, כי נדמה לי שבמחנינו צועקים הרבה אבל לא מנסים להסביר בהסברה שקטה, בענין הערתך בהצופה חשבתי, כי מכתב ישיר יוכל לתרום יותר להבנה. סו"ס אף אם תהומות מפרידים בין שומרי מצוות עצמם, כפי דבריך, הערכה הדדית תתכן בכל זאת! אני מצדי משתדל תמיד שלא לאבד מתוך זווית מבטי את הראוי להערכה גם במחנה יריבים, ובזה אקווה להינצל משנאת חנם המכרסמת – עתה להערוותך:

א. את החזון איש אני בעצמי שאלתי בזמן מלחמת השחרור, וזאת אשר השיב: "מלחמת מצוה? לא. אבל יתכן שיתהווה מצב שבהתקרבותם אל ערינו אנו מחויבים לצאת ולהגן". אינני זוכר אם הוסיף בירור.

ב. בענין "הסיכון האהוב" לגמרי לא הבנת אותי, וזאת באשמתי כי קצרתי מאד. כוונתי היתה, כי עמל-תורה המכוון להגיע לממדים גדולים של אוקמי גירסא ואסוקא שמעתתא אליבא דהלכתא אינו סובל שום עיסוק אחר בצידו. הבאתי על זה דוגמא מצירוף לימודי חול לת"ת, לא התכוונתי כלל "לזרוק אבנים" על שיטת תורה עם ד"א, אמרתי רק שיהדות גרמניה שילמה עבור השכלתה, שלא זכתה עוד להקים גדולי תורה. שלילה טוטאלית של "דרך-ארץ" היא אבסורד, וכמו שתמיד יהיו בינינו בעלי השכלה יראים ושלמים, כך אקווה

184. תירגום מביטוי לטיני.

שיהיו תמיד בינינו אנשים הבקיאים בכל התורה כולה עד להלכה פסוקה, בלי שום תערובת זרה, ולזכותם של אלה אני טוען, מבלי לשלול כלל זכותם של הראשונים!

כמו כן¹⁸⁵ לא עלה על דעתי כלל וכלל למעט את דמות היקרים המשרתים בצבא ומקדשים שם שם שמים! נדמה לי שאני רואה היטב, ומבין אפילו את השפה ומתאמץ לקרב גם לתלמיד¹⁸⁶ את ההערכה הזאת, על אף כל חילוקי דעות היסודיים. כאשר הצבעתי על הרקע המשותף שלנו התכוונתי אל החינוך לעקביות בלתי-פושרת שבו חונכנו. אתה הלכת עקבי בדרכך, ואני השתדלתי להיות עקבי בדרכי. אם לדעתך ישנה רק דרך הגשמה אחת לתורה, והיא הדרך שלך – אז באמת נגמר כל ויכוח, ואז לא תוכל גם להסכים ל"דו-קיום" של עולם הישיבות בצד ההתיישבות הדתית, אבל גישה זה תהיה אסון בשביל שניהם גם יחד.

ג. אינני כה נדיב-לב בתוארים כפי שהשתמע אולי במכתבי, אשר לחזון איש – ראיתו מקרוב הרבה, ספריו על כל ש"ס וש"ע ידועים, וגם פעולותיו ידועות, אני אמנם השתמשתי במונח "אובייקטיביות" במובן של העדר נגיעות אישיות כלשהן. מתוך הערותיך אני רואה שאצלך זוהי "אמת מוחלטת", אבל אכן כך, אם אחרי יגיעה עצומה כזו בכל הש"ס ואחרי כל טוהר לב עדיין אין לומר כי דעתו היא לאמיתה של תורה – אינני יודע תורתו של מי ראוי להיקרא כך.

בכלל – לגבי ידי "גדלות בתורה" ויראת שמים הם ענינים לחינוך ולא תארי כבוד סתם. הן אם "יראת ה' היא חכמה" – אפשר גם ללמוד אותה ולחנך אליה, ואינני מבין למה יחסרו לנו דווקא לגבי תורה ויראה קני-המידה לדעת

185. הלה טען כי שותומ"צ בצבא מוסרים נפש עבור קיום תומ"צ בתנאים קשים ביותר ואיך אפשר לקרוא לזה "סיכון אהוב".

186. הלה כתב עמ"ש"כ המשגיח ז"ל על החזו"א "צדיק, גאון, גדול, ירא-שמים". שהקשר בין מושגים אלו ודאי רופף ומקרי, ואין לעיסוק הממושך בלימוד התורה – על כל סוגיו – השפעה מפורשת לצד זה או אחר, וכמו שאחז"ל על החכמה הקודמת ליראה. ואין בידי בני-אדם קני המידה לשפוט גדלות וצדקות. וע"ז נסבו דברי המשגיח ז"ל כאן.

ולשפוט? אמת כי חכמה הקודמת ליראה יש בה פגם, אבל אין זה ענין רק לאחר מאה ועשרים אלא זהו אתגר חינוכי!

ישנו קומץ אנשים בארץ שמוטל עליהם לחנך תלמידים לגדולי תורה ויראי שמים (משום מה אני שייך לקומץ זה). אלו הן שתי מטרות מוגדרות היטב, אין כאן המקום והצורך לפורטן. לחינוך זה ישנם חוקים משלו, שלא אנחנו יצרנו אותם אלא קבלנו אותם ועליהם אנו בונים, אם אנו מצליחים במשימה – אינני יודע, בכל אופן אנו חייבים לעשות מה שביכולתנו לעשות שלא תשתכח תורה מישראל. בשביל היקרים ההולכים בדרך חינוך זה לעומת כל שאר זרמי החינוך בישראל אנו מוכרחים לדרוש שישוחררו משרות הצבא – "ישיבה גדולה" – זהו מוסד שאינו סובל שום תערובת גורמים אחרים, יהיו אלה אירגונים, מפלגות, לימודים אחרים וכו', לא עול מלכות ולא עול דרך ארץ.

ד. מהחת"ס¹⁸⁷ סוכה ל"ו אין ראיה לזמן הזה כי הוא מדבר ברוב ישראל שרויין בא"י ויש קדושה בפירות, ועי' ב"ח או"ח סי' ר"ח בנוסח ונאכל מפריה.

ה. אני מסכים עמך כי השימוש לרעה בדחיית השרות הצבאי הוא חילול ה' גדול.

ו. שזניחת ציון היה אחד החטאים שגרמו לשואה – בירר חותני זללה"ה עפ"י המקורות, הוא היה רשאי לדבר על כך, שנשאר בגטו סלובודקה עד הסוף המר ונשרף חיים עם חיסולו, הוא בירר 12 סיבות לשואה ואחת מהן זניחת א"י, הוא הרצה על כן לפני תלמידיו בגטו אף לקחת תקיעת כף מהם שמי שיישאר בחיים יעלה ארצה (תורת אברהם עמ' יז).

אקוה שלא הכעסתי אותך שוב

ואסיים בברכה

שלמה וולבה

187. עמש"כ במכתב הקודם כי גם לבנין ביהמ"ק אין מבטלין תשב"ר וכ"ש לבנין הארץ. והלה העיר מדעת החתם סופר בסוכה ל"ו שחייבים להפסיק לימוד תורה כדי לקיים מצות יישוב א"י – ולא כדי לבנות את בית הבחירה.

תקמו

המשך

עש"ק בהר תשל"ז

ל... שלום רב!

¹⁸⁸ על דעת החזון איש זלה"ה מצאתי בקובץ אגרות חלק א' סי' קעה: "מצב הארץ נפרז מרחוק כידוע, ואינו גרוע מהגלות בחו"ל חלילה ומצות א"י הוכרעה על-ידי הרמב"ם והרמב"ן ושאר פוסקים".

- ¹⁸⁹ אינני יודע מה שיך להתווכח על החת"ס סוכה ל"ה, שהרי הוא בעצמו כותב: "ר"י נמי לא אמר מקרא ואספת דגנך אלא בא"י ורוב ישראל שרויין שהעבודה בקרקע גופה מצוה ומשום ישוב א"י ולהוציא פירותיו הקדושים וכו'". על ענין קדושת הפירות ציינתי את הב"ח סי' ר"ח על נוסח "ונאכל מפריה" וכו'.

- ¹⁹⁰ חותני עלה ארצה בשנת תרפ"ה עם קבוצת תלמידים, ויסד את ישיבת כנסת ישראל בחברון (היום "ישיבת חברון"), אחיו נהרג שם בתרפ"ט, הוא נאלץ לחזור לחו"ל מסיבות בלתי תלויות בו.

אינני פוסל כמוך כל מי שאינו הולך בדרכי. לגבי דידי יש רק קריטריון אחד לפסול שיטה, והוא, שיש בה סתירה לאמונה. וגם כשהשיטה פסולה עדיין אני מעריך, מה שיש להעריך.

אינני דורש שום מונופולין על חינוך לתורה, אבל רופאים אינם יוצאים מבית ספר תיכון, הם צריכים ללמוד באוניברסיטה. מקביל לכך פוסקים וכו' אינם יוצאים מישיבה קטנה או ישיבה תיכונית, הם צריכים להמשיך ללמוד בישיבת

188. הלה כתב כי לא יתכן שהחזון"א סבר כהרמב"ן במצוות יישוב א"י ובכל-זאת מלחמת השיחור לא היתה מלחמת מצוה.

189. הלה העיר על ד' המשגיח ז"ל במכתב הקודם, שהחתם סופר מבאר את שיטת ר' ישמעאל בברכות לה:, ואז לא היו פירות א"י קדושים יותר מבימינו.

190. הלה כתב לו כי הגה"ק בעל תורת אברהם הכיר בטעותו רק כשהתחילה השואה אבל לפני זה לא הכיר בעוול של זניחת ציון. וע"ז השיב לו המשגיח וללה"ה.

המשך, ואין הרבה ישיבות גדולות בארץ, והמחנכים הפועלים בהן הם מעטים. יותר לא כתבתי.

אבל מכתבך אינו מכוון רק אלי באופן אישי, אלא אלי כאל דוגל בשיטת הישיבות הגדולות בארץ, ולכן אני מאמין לך שהדברים שכתבת הכאיבו אותך: התמונה שהתגבשה אצלך מהישיבות היא קודרת ביותר, מעניין לי: ביום המר ההוא בגן יבנה אמרת לי שאתה "רוצה לדעת" (לכן אמרת לי להתקשר). היום אתה כבר יודע את הכל: ¹⁹¹העיון המדוקדק ביותר במקורות אינו מחסן בפני טעות שכל אדם יכול לראות שהיא טעות (המסקנה: איזה ערך יש לגדלות בתורה!). חינוך ישיבתי – מירון מטרופל לכתר של יראת שמים (איזה כתר, ואיזה ניצוח, ולמי "אטפת" – לא מובן לי). עולם המושגת על חילוקי דעות והמפולג בינו לבין עצמו, אין גם כנות אנושית: אין כנות בטענה לשחרור בני ישיבה אלא הסוואה. אין כנות בהערכת חוגים אחרים אלא מס שפתיים. כונים עולמם על חשבון אחרים. אין אומץ להכיר בטעות. אין כאן עקביות אלא פסול. לי לא כאבו הדברים כל כך, שאני שולל אותם מתחילה ועד סוף, ובשאת נפש, כאב לי, כיצד "יהודי המנסה לקיים תורה ומצוות" הגיע לניתוק מוחלט מעולם הישיבות ברובו המכריע. הן בקיבוץ שמאלני מצאתי יותר הבנה ויותר אהבה מאשר אצלך.

אין טעם להיכנס לויכוח ובירור. כבר חרצת את המשפט, ומי יודע אם לך יהיה האומץ להכיר בטעויותיך.

והיה שלום!

שלמה וולבה

תקמו
המשך

אוצר החכמה
115273

ד' חוקת תשל"ז

ל... נ"י שלום וברכה מרובה!

תשובתי למכתבך נתאחרה, לא מרצון אלא מאונס ואתך הסליחה. בענין דעת החזו"א – שתי הערות. האחת קושיתך עליו למה הוא כרך ביחד דעת הרמב"ן

191. מכאן עד סוף הקטע ציטוטים קצרים ממכתבו של הנ"ל.

והרמב"ם אחרי שהם חולקים במנין המצוות¹⁹². מסתבר שגם החזו"א ידע ממחלוקת זו, ובכל-זאת כרך אותם יחד.

והנה הרמב"ם מביא כל הלכות ישוב א"י המובאות בגמ', כגון בפ"ה מהל' שבת ה"ו דאמירה לעכו"ם מותרת (מהא דגיטין ז:), וגם הא דכתובות קי: אמר – האיש לעלות והיא אינה רוצה כופין, ושם כ' תוס' שאינו נוהג בזמה"ז, והרמב"ם מביא ההלכה בפ"ג מאישות הל' יט-כ ואינו מחלק. יתר על כן: ההלכה באותו דף עבד שאמר לעלות לא"י כופין רבו – הוא מביא בפ"ח דעבדים ה"ט ומוסיף שם דנוהגת הלכה זו גם בזמה"ז. מזה צ"ע על מה שכתב המגילת אסתר על השגות הרמב"ן סי' ד' כי לדעת הרמב"ם אין מצות ישוב א"י נוהגת בזמה"ז – הלא מפורש כאן ברמב"ם שנוהגת!

מעתה יש להבין למה הרמב"ם אינו מונה מצות ישוב א"י במנין המצוות, ע"ז אמר לי אחד מחכמי הישיבה שייתכן שהרמב"ם סובר כי זה הכשר מצוה לקיום מצוות התלויות בארץ, אשר על כן אינו מונה אותה במנין המצוות. קצת ראיה לזה נראה מביאורי הגר"א אה"ע סי' עה ס"ק יז דנראה מביאורו דמצות ישוב א"י תלויה בחיובי מצוות התלויות בארץ – וממה שהשו"ע גם-כן מביא הלכות אלו של ישוב א"י מוכרח שהוא פוסק שישנה מצוה גם בזמן הזה, ולכן הזמין החזו"א שלשתן לפונדק אחד.

לא ידוע לי טעמו של החזו"א בענין מלחמת מצוה, אבל חוסר-ידיעה זה אינו מונע ממני כלל להיות דבוק בהוראתו. זוהי ההערה השניה¹⁹³: אני מאמין מאד בגדולי התורה גם של תקופתנו, ואין לי שום ספק בכך שר"ע וריב"ז היו במקום הסנהדרין הגדולה בהוראותיהם, וגם כל הפוסקים בכל הדורות שהזכרו כמוסרי התורה מדור לדור, כהרמב"ם והרמב"ן, הב"י והגר"א, עד החפץ חיים והחזו"א. לא ידוע לי על אף מקרה שהתבטאו על פסקי הלכה "משיב חכמים אחר"!

זוהי, למעשה, הנקודה העיקרית השנויה במחלוקת בינינו, אני מבין את הדילמה שלך ביחס לגבי הגדולים האחרונים, שהסתייגו מהציונות ואינך מוכן

192. השמטה ד' בספר המצוות.

193. הלה כתב כי אחרי שלשכת הגזית פסקה להורות, אין מי שעושה שליחותם לא ריב"ז ולא ר"ע.

לקבל הסתייגותם זו, ולא נשאר לדעתך דרך אחרת אלא לעשותם טועים. זה עירער את האימון בהם והתוצאה מזה – הערכה יחסית של גדלות בתורה, המתבטאת גם בגישה שלך: ¹⁹⁴שלא לשלול התעמקות יתירה כדי לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, "אבל אם זאת אינה מאפשרת אפי' השתתפות מינימלית במלחמת קיומנו הרי גדול המחיר מדי".

ולגבי ידי, ערך הגדלות של תורה הוא מוחלט, ואין מחיר גדול מדי! [נדילמה בדומה לזו שלך כבר היתה בעולם, כאשר הגר"א פסל את החסידות, בעל שיעור קומה כמו ה"צמח-צדק" מליובביץ היה מסוגל לומר לזקנו בעל התניא, שלדעתו הגר"א הציל את החסידות; לולא התנגדותו מי יודע אם החסידות לא סתה באמת מדרך התורה! הרי בעל שיעור קומה יכול לצאת מהדילמה מבלי לעשות את הגאון הפוסל לטועה. הצ"צ הביא בתשובה אחת את דעת הגר"א באיזה דין וגומר: "ואינני מבין דבריו הקדושים וצ"ע". במהדורות מאוחרות אחרי פטירת הצ"צ הושמטה פיסקה זו...].

על "טעויות היסטוריות" של גאוני הדור הקודם – ראה, מכתב מאלהו להרא"א דסלר, חלק א' עמ' 75.

- בענין החת"ס ¹⁹⁵: לא הסברת לי למה הוא בכל-זאת כותב מפורש "ברוב ישראל מצויין" ו"פירות קדושים"! כשהוא מקים דעת ר' ישמעאל דווקא בא"י, וכפי משמעות פ' ואספת דגנך – הרי ברור שמדבר ברוב ישראל בא"י ופירות קדושים, כי בזה מדברת הפרשה!

להב"ח תלויה מצות ישוב א"י בקדושת פירות, הבאתי את הב"ח להסברת ד' החת"ס "פירות קדושים" דווקא. מלבד זה כדאי הב"ח לעצמו, לקבוע ענין מיוחד למצב של "פירות קדושים" ונופל היסוד שרצית לבנות על החת"ס לבטל בני תורה מת"ת.

האם אתה סבור באמת, כי המשא ומתן על החת"ס הב"ח והחזו"א הוא המפריד בינינו, עד שמצאתי בקיבוץ חפשי יותר הבנה? הלא על משא ומתן בהלכה נאמר את והב בסופה!

194. עד סוף הקטע ציטוט מלשונו של הלה.

195. עי' מכתב הקודם.

- גם אתה הסקת מסקנה נמהרת מדברי, 1. כאילו תורתי בידי 2. ואין צורך להתווכח, 3. ושבני השיח הם עמי-הארץ, 4. ושיש להוכיח אותם לא להוכיח להם. כל ארבעת ההנחות – טעות מיסודן!

ההשוואה בין ישיבה ובית ספר לרפואה צולעת בזה, כי לישיבה הכל מזדקקים, והיא מטבעה אינה בית ספר מקצועי, ולא תיהפך לזה גם על-ידי אותם המעטים הרואים כל מטרת חייהם בלימוד. בתור "מקצוע" זה לא כדאי להם, לא מצד כבוד ולא מצד כסף!

די בזה להיום, נזכרתי שהיה לך יום הולדת בסוף סיון, כה לחי! וגם הברכה שלי ברכת הדיוט לבבית היא!

שלמה וולבה

דודר תחבוב
115273

תקמח

השוואה מתוך אספקלריה של תורה

בס"ד, ז' שבט תש"ן

לכבוד ידידי הדגול הרה"ג ר' ... שליט"א לשעבר רב העיר ...

אחד"ש כתר"ט ברוב כבוד והוקרה!

¹⁹⁶ רב תודות לכת"ר על ספרו אשר בו "סיפור יציאת מצרים" שלו, עם כל הסבל והצרות שעברו עליו וכל הנסים שראה בשנות השואה עד שזכה בעזרת השי"ת לצאת חי ובריא מהגיהנום ההוא.

כמה ספרים ראו אור מניצולי השואה, המיוחד בספר זה הוא שיצא מתחת ידי תלמיד חכם גדול, החי ולומד את זכרונותיו מתוך האספקלריה המאירה של התורה, מוסר והלכה. ספר זה הוא מוכרח המציאות בתקופתנו, שהאסונות והאירועים הנוראים עלולים לרדת לתהום הנשיה, ולדור הבנים והנכדים של ניצולי השואה אין כל מושג וידיעה מנוראותיה של מידת הדין שפגעה אז בכלל-ישראל עד שנתקיימו בו ממש כל דברי התוכחה בפרשת כי תבא רח"ל, ומה מאירים דברי כת"ר בפרקי ספרו שבהם הוכיח כי חייבים אנחנו לזכור, וכי מוטל על הניצולים לספר לדור הבא את כל אשר עבר עליהם!

196. מכתב לספר "בגיא צלמוות".